

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У. Волинець, аспірант

Інститут регіональних досліджень НАН України

Постановка проблеми. Прояви соціальної відповідальності є різними в різних компаній та організацій, багато чинників виявляють схожий вплив на формування системи соціальної відповідальності в країні. У сукупності це формує модель соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження моделей соціальної відповідальності підкреслюють відмінності культурних парадигм, які історично склалися у країнах, особливості взаємовідносин держави і бізнесу, які проявляються в популяризації державою принципів соціальної відповідальності [1].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є вивчення моделей соціальної відповідальності, визначення їх сутності та принципу роботи, підкреслення значущості кожної з них.

Виклад основного матеріалу. Заходи бізнесу зі соціальної відповідальності, розбіжності у сферах прояву, як зазначають учені, що є характерними для розвитку різних країн і регіонів, мають свої певні відмінності, зважаючи на їх культурні, історичні, політичні та соціальні чинники. Але попри те, що прояви соціальної відповідальності різняться між собою, багато факторів мають схожий вплив на формування її системи. У сукупності це складає модель соціальної відповідальності.

Моделі соціальної відповідальності різняться за такими ознаками, як роль держави, законодавчі рамки, ключові учасники соціальної відповідальності, механізм взаємодії між основними учасниками моделі.

На теперішній момент дослідники виділяють чотири моделі соціальної відповідальності: американську, європейську, японську та британську [1].

Насамперед розглянемо американську модель соціальної відповідальності. Вона поширена в таких країнах, як США, Канада, країни Латинської Америки, а також англомовних країнах Африки. Для неї характерна другорядна роль держави у формуванні соціальної відповідальності.

Американська модель є найбільш лібералізованим варіантом соціальної політики держави, який базується на принципі відокремлення соціального захисту від вільного ринку й обмеженні захисту лише тих, хто не має інших доходів, крім соціальних виплат. Саме через це американська економіка є однією з найменш регульованих державою. Держава регулює соціально-трудові відносини на рівні підприємства і значно менше – на рівні галузі та регіону через прийняття законодавчих і нормативних актів.

Американські корпорації у своїй діяльності більшу увагу приділяють зовнішній соціальній відповідальності. Відповідно основний акцент на поведінці корпорацій на ринку, розбудові позитивних відносин підприємства з регіональною та місцевою владою, на охороні навколишнього середовища.

Американська модель соціальної відповідальності передбачає максимальну самостійність корпорацій у визначенні свого суспільного внеску. Держава підтримує й стимулює цей напрям діяльності бізнесу через просвітництво та створення системи стимулів, а саме через пільги чи субсидії, не втручаючись у формування програм соціальної відповідальності. Відповідальна соціальна діяльність і благодійність корпорацій стимулюються відповідними податковими пільгами, що встановлені на законодавчому рівні. Крім благодійництва, важливим напрямом соціальної відповідальності американських корпорацій є заходи з охорони навколишнього середовища. Наприклад, якщо загальнонаціональні екологічні витрати США становлять приблизно 3% валового національного прибутку, то 70-90% витрат припадає на приватний сектор [1].

Отже, основний акцент в американській моделі соціальної відповідальності робиться на зовнішні сфери її прояву: благодійництво, поведінку корпорацій на ринку, охорону навколишнього середовища. Американська модель соціальної відповідальності ініціюється самими компаніями і передбачає максимальну самостійність корпорацій у визначенні свого суспільного внеску. Характерною ознакою моделі є другорядна роль держави у формуванні соціальної відповідальності.

Досліджуючи американську модель, можемо виокремити специфічні риси, а саме: добровільний характер участі бізнесу у вирішенні соціальних проблем; соціальна діяльність компанії має чітко окреслені напрями; компанії контролюють цільове використання витрачених коштів та очікують на конкретні результати заходів; втручання держави відбувається через заохочення соціально відповідальної діяльності; пріоритетом є вирішення соціальних проблем на рівні місцевої громади та окремого регіону.

Другою моделлю соціальної відповідальності є європейська модель. Вона принципово відрізняється від американської. Сьогодні соціальну відповідальність в Європі розглядають як один із механізмів підвищення конкурентоспроможності й водночас як добрий засіб зростання стандартів життя громадян.

Більшою мірою європейська модель соціальної відповідальності орієнтована на три сфери прояву соціальних ініціатив, а саме: економіку, зайнятість та охорону навколишнього середовища [3]. Порівнюючи її з американською моделлю, можна сказати, що перша ставить за мету прибутковість, а європейська відносить до неї додаткові питання відповідальності перед працівниками і місцевими співтовариствами. Відповідно соціальна відповідальність поширюється на умови праці, заробітну плату, випуск якісної продукції та надання послуг, охорону навколишнього середовища, зайнятість у конкретному регіоні, реалізацію соціальних ініціатив населення.

Розглядаючи європейську модель, також важливо зазначити, що характерною її ознакою є помітна роль держави. Загальновідомо, що європейська модель економіки характеризується високими обсягами ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет (близько 50%), створенням розвиненої системи соціального захисту на основі залучених коштів держави та підприємців. Європейська модель розглядає державу як інститут, що приводить у

виконання прийняті правила поведінки. Натомість у США таке втручання держави трактується як порушення свободи діяльності.

В Європі соціальна відповідальність є складовою стратегій розвитку держав. Саме тому більшість країн ЄС уже розробили або розробляють національні стратегії соціальної відповідальності. Просуваючи соціальну відповідальність, уряди країн Європи передусім намагаються, щоб урядові установи подавали правильний приклад самі. Згідно з цим, наприклад, голландські урядові установи приділяють особливу увагу умовам, за яких вироблені товари, які вони купують, до 2% закупівель, зроблених державою, мають бути екологічно чистими [1]. Це сприяє заохоченню компаній виробляти товари і послуги екологічно безпечним способом.

У різних країнах Європи встановлено різні пріоритети і цінності, які визначають, як саме працює бізнес. Тому європейська модель соціальної відповідальності поділяється на три різновиди (див. табл.).

Таблиця

Різновиди європейської моделі соціальної відповідальності

Різновид	Місце поширення	Характеристика
Перший	Країни Центральної Європи: Австрія, Німеччина, Франція	Особливістю є втручання держави в соціально-трудові відносини, за автономії підприємців та профспілок.
Другий	Країни Північної Європи: Бельгія, Норвегія, Швеція	Характерна активна участь держави в регулюванні соціально-трудових відносин на всіх трьох рівнях.
Третій	Великобританія, частково Ірландія	Характерне поєднання елементів американської і континентальної моделей.

*Створено автором на основі опрацювання матеріалу корпоративної соціальної відповідальності [1].

На нашу думку, незважаючи на певні відмінності країн Європейського континенту в застосуванні концепції соціальної відповідальності, схожого між ними більше, аніж відмінного. Характерною ознакою європейських країн є розуміння соціальної відповідальності як частини міжнародної репутації держави, а також національних компаній, представлених за кордоном. І саме через це запровадження соціальної відповідальності є невід'ємною частиною і для діяльності державних органів влади.

За європейської моделі соціальної відповідальності, на нашу думку, держава виступає в ролі інституту, який визначає правила поведінки і стежить за їх дотриманням; також тут має місце проведення економічного обґрунтування соціальних заходів і контроль за їх ефективністю. Спостерігається високий рівень

інтеграції соціальної діяльності у загальну стратегію розвитку компанії, існує високий рівень уваги з боку громадськості. У європейській моделі благодійні заходи не є поширеними, що зумовлено високим рівнем податків, відсутністю пільг та інших стимулів.

Останнім часом дослідники виділяють японську модель соціальної відповідальності. Найхарактернішою її рисою є активна роль держави. У зв'язку з тим, що держава тривалий час брала участь у стратегічному плануванні бізнесу, частково підхід до соціальної відповідальності японської моделі нагадує європейський, оскільки роль держави теж є дуже впливовою. Водночас японський бізнес більше, ніж європейський, зосереджується на внутрішніх програмах, завдяки яким компанія стає для працівника сім'єю.

Соціальна відповідальність корпорації в Японії активно підтримується культурними традиціями країни. Відповідно японська модель відповідальності передбачає соціальну згуртованість на рівні компанії і ділову згуртованість на рівні індустріальної групи. Управління бізнесом орієнтоване не лише на отримання прибутку, воно також повинно базуватися на правильному сприйнятті буття, суспільства і навколишнього світу, усвідомленні своєї відповідальності перед суспільством і прагненні до прогресу цивілізації взагалі.

Основні риси японської системи соціальної відповідальності визначає низка концепцій, яких немає в американській моделі. Найважливішими з них є колективне прийняття рішень, відповідальність перед працівниками та соціальна відповідальність керівництва.

Так, Японія першою у світі стала розвивати так званий менеджмент із «людським обличчям». У бідній на природні ресурси країні традиційно культивується принцип «Наше багатство – людські ресурси», відповідно до якого створюються умови для найбільш ефективного їх використання [1]. До найбільш поширених напрямів соціальної відповідальності перед працівниками належать такі, як система довічного найму, допомога в придбанні житла, стимулювання сімейних династій, навчання спеціалістів, фінансова допомога при народженні дітей, а потім їх навчанні, щедрі вихідні допомоги, корпоративні пенсії.

Протягом останніх років у соціальній відповідальності Японія набирає обертів, охоплює всю структуру управління в компанії, не обмежуючись внутрішнім спрямуванням [4]. Тут підприємства реорганізують свої структури через заснування офісу соціальної відповідальності бізнесу, що їх традиційно контролювали відповідні відділи, такі як відділ інвестицій та відділ управління навколишнього середовища. Певна кількість японських корпорацій заснували департаменти соціальної відповідальності бізнесу, які розповсюджують інформацію про соціальну відповідальність, приділяючи значну увагу зацікавленим партнерам та публікуючи звіти [1].

На нашу думку, у формуванні соціальної відповідальності японський бізнес більшою мірою зосереджується на внутрішніх програмах.

Отож, в японській моделі соціальної відповідальності, на нашу думку, значним є вплив держави, розповсюджена практика серед компаній володіння об'єктами соціальної інфраструктури; забезпечення соціально-побутових благ на

колективній основі; поширеність соціально-побутових ініціатив, що спрямовані на задоволення потреб працівників.

На думку А.М.Колота, можна виокремити новий різновид моделі соціальної відповідальності, а саме британську модель [2]. Це, так би мовити, поєднання американської та європейської моделей, що увібрало в себе кращі елементи та досягнення провідних компаній цієї країни.

Принциповим моментом британської моделі соціальної відповідальності є яскраво виражена активність самого бізнесу у створенні проектів у сфері соціальної відповідальності, що за своєю суттю цілком відповідає принципу добровільності [5]. Загальною рисою цієї моделі є, передусім, активна підтримка бізнесу з боку держави й добре розроблена система заходів соціального забезпечення та охорони здоров'я. У Великобританії ініціатором вияву соціальної відповідальності з боку підприємницьких структур виступають здебільшого урядові органи. Останнім доручена і координація зусиль щодо впровадження соціальної відповідальності у практику. Участь влади в розвитку соціальної відповідальності виявляється в налагодженні партнерства з власниками підприємств, які беруть участь у фінансуванні проектів, стимулюванні учасників. Про увагу до соціальної відповідальності бізнесу у Великобританії свідчить той факт, що в уряді створюють посаду міністра з корпоративної соціальної відповідальності. Загалом процес розвитку британської моделі соціальної відповідальності має поступальний характер. Найважливішою подією стало скликання найбільшої асоціації для ініціатив у сфері соціальної відповідальності – «Бізнес у громаді», яка стимулювала створення державно-приватних партнерств, завдяки чому влада разом із приватними підприємствами вирішувала найгостріші соціальні проблеми [2].

Висновки. Отже, чинники, які визначально впливають на формування моделі соціальної відповідальності країни, – це особливості взаємовідносин держави і бізнесу, які проявляються в популяризації державою принципів соціальної відповідальності, та встановленні різних законодавчих обмежень і стимулів для бізнес-структур, що впроваджують програми із соціальної відповідальності, які містяться в національному антимонопольному, податковому, екологічному законодавстві. Існують чотири моделі соціальної відповідальності, які різняться між собою за основними учасниками, роллю держави, законодавчими рамками відповідальності та механізмом взаємодії між основними учасниками моделей.

Бібліографічний список

1. Корпоративна соціальна відповідальність / за заг. ред. Т. С. Смовженко, А. Я. Кузнецової. – Вид. друге, виправл. і доповн. – К. : УБС НБУ, 2010. – 314 с.
2. «Соціальна відповідальність» : теорія і практика розвитку / за наук. ред. проф. А. М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012 – 500 с.
3. Деркач С. Бізнес має бути соціально відповідальним [Електронний ресурс] / С. Деркач. – Режим доступу : <http://www.stepanderkach.com.ua>.
4. Ткаченко Н. Є. Мотивація соціальної відповідальності / Н. Є. Ткаченко// Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2008. – Вип. 19(1). – С. 102-109.

5. Гессен А. Є. Становлення системи корпоративної соціальної відповідальності / А. Є. Гессен // Вісник Дніпропетровської державної академії : економічні науки. – 2009. – № 2 (22). – С. 25-30.

Волинець У. Моделі соціальної відповідальності

Зважаючи на історичні, культурні, політичні та соціальні відмінності, характерні для розвитку різних країн та регіонів, учені відзначають значні розбіжності у сферах прояву, об'єктах і заходах бізнесу з соціальної відповідальності. Однак, незважаючи на це, багато факторів виявляють схожий вплив на формування системи соціальної відповідальності в країні. У сукупності це формує модель соціальної відповідальності. На теперішній момент дослідники виділяють чотири моделі соціальної відповідальності: американську, європейську, японську та британську.

Ключові слова: соціальна відповідальність, модель, соціальна політика, соціальні проблеми, підхід.

Volynets U. Models of social responsibility

Despite the historical, cultural, political and social differences, characteristic of the development of various countries and regions, the researchers noted significant differences in the areas of display, objects and events business with social responsibility. However, although the manifestations of social responsibility are different in different companies and organizations, many factors exhibit similar influence on the formation of social responsibility in the country. Together, this creates a model of social responsibility. At the moment, researchers are four models of social responsibility: American, European, Japanese and British.

Key words: social responsibility model, social policy, social problems approach.

Волинец У. Модели социальной ответственности

Учитывая исторические, культурные, политические и социальные различия, характерные для развития различных стран и регионов, ученые отмечают значительные различия в сферах проявления, объектах и мероприятиях бизнеса по социальной ответственности. Однако, несмотря на это, многие факторы оказывают похожее влияние на формирование системы социальной ответственности в стране. В совокупности это формирует модель социальной ответственности. На данный момент исследователи выделяют четыре модели социальной ответственности: американскую, европейскую, японскую и британскую.

Ключевые слова: социальная ответственность, модель, социальная политика, социальные проблемы, подход.